

پنج پند حکیمانه از انوشروان درباره مردم و حکومت

(پاسخ انوشروان به سه سؤال قیصر روم)

وحید سبزیان پور*

سؤال شد: کدام علم حاکم برایش سودمندتر است؟ گفت: این که بداند هیچ قدرتی برای بستن دهان مردم در مقابل عیبها و بدیهایش وجود ندارد، در این صورت، با خشم و تهدید، خواستار سکوت آنان نشود و رضایت آنان و چشم‌پوشی از عیبها و بدیهایش را جز با اصلاح آن عیبها از وجود و اندیشه و اخلاقش نخواهد.

۲. وظایف حاکمان در مقابل مردم

سُئِلَ أَنْشُرَوَانُ: «مَا الَّذِي يَجِبُ عَلَى الْمُلُوكِ لِلرَّعِيَّةِ؟» قَالَ: «الرَّعِيَّةَ عَلَى الْمُلُوكِ أَنْ يَنْصِفُوهُمْ وَيَنْتَصِفُوا لَهُمْ، وَيُؤْمِنُوا بِسِرِّيهِمْ وَيَحْرُسُوا ثَغُورَهُمْ.» (همان: ۶۵) (از انوشروان سؤال شد: چه چیزی بر پادشاهان واجب است تا در مورد رعیت، انجام دهند؟ گفت: حق مردم بر پادشاهان این است که در مورد آنان عدالت داشته باشند و حقشان را بپردازند، مردم را از آسیب سربازان خود، ایمن نگه دارند و از مرزهایشان دفاع کنند.)

۳. وظایف مردم در مقابل حاکمان

سُئِلَ أَنْشُرَوَانُ: «مَا الَّذِي يَجِبُ عَلَى الرَّعِيَّةِ لِلْمُلُوكِ؟» قَالَ: «عَلَى الرَّعِيَّةِ لِلْمُلُوكِ النَّصِيحَةَ وَالشُّكْرَ.» (همان: ۶۵) (از انوشروان سؤال شد: چه چیزی بر مردم واجب است تا در مورد پادشاهان، انجام دهند؟ گفت: بر مردم واجب است که پادشاهان را نصیحت کرده و از آنان قدردانی نمایند.)

۴. احترام دانشمندان و اهل فضل در حکومت

سُئِلَ أَنْشُرَوَانُ: «سَمِعْنَاكُمْ تَقُولُونَ: هَلَاكُ الْمُلُوكِ فِي الدُّنْيَا

انوشروان کتابی دارد به نام المسائل (سؤال و جوابها) که ابن مسکویه (۱۴۱۶: ۴۹-۶۱) در کتاب الحکمة الخالدة بخشی از آن را به زبان عربی نقل کرده است. ابن ندیم (۱۸۳۱: ۸۷۳) نام کامل این کتاب را (کتاب المسائل التي أنفذها ملك الروم الى انوشروان على يد بقراط الرومي) ذکر کرده، یعنی پرسشهایی که پادشاه روم از طریق بقراط رومی از انوشروان کرده است. گمان ما بر این است که این سخنان حکیمانه تعلق به شخص انوشروان ندارد، بلکه فرهنگی است که حاصل تجربه‌های تلخ و شیرین تاریخی، هوشمندی و تعالیم متفکران و اندیشمندان این مرز و بوم است. آنچه قابل تأمل است تازگی این سخنان در روزگار ماست گویی اندیشمندی توانا با اشراف به حوادث سیاسی و تجزیه و تحلیل درست آنها، با خیرخواهی و عشق به این آب و خاک این نصایح را مطرح کرده است.

تعداد این پرسش و پاسخها بسیار است، برای آشنایی با مضامین این کتاب، چند نمونه از مطالب آن را انتخاب کرده‌ایم، در این جا از هر توضیحی خودداری کرده تجزیه و تحلیل آن را به عهده خواننده گرامی می‌گذاریم:

۱. شیوه برخورد با انتقادهای مردم

سُئِلَ أَنْشُرَوَانُ: «أَيُّ عِلْمٍ الْوَالِي أَنْفَعُ لَهُ؟» قَالَ: «أَنْ يَعْلَمَ أَنَّهُ لَا قُدْرَةَ لَهُ عَلَى سَدِّ أَفْوَاهِ النَّاسِ عَنْ عُيُوبِهِ وَ مَسَاوِيئِهِ، فَعِنْدَ ذَلِكَ لَا يَلْتَمِسُ إِسْكَاتِهِمْ بِالْوَعِيدِ وَالْعَلْظَةِ، وَلَا يَلْتَمِسُ رِضَاهُمْ وَ انْتِقَالَهُمْ عَنْ ذِكْرِ مَسَاوِيئِهِ وَ عُيُوبِهِ إِلَّا بِاصْلَاحِ تِلْكَ الْعُيُوبِ عَنْ نَفْسِهِ وَ رَأْيِهِ وَ أَخْلَاقِهِ.» (ابن مسکویه، ۶۱۴۱: ۵۵) (از انوشروان

*

۱. در بهارستان جامی آمده است: در تواریخ چنانست که پنج هزار سلطنت عالم تعلق به گبران و مغان داشت و این دولت در خاندان ایشان بود زیرا که با رعایا عدل می‌کردند و ظلم روا نمی‌داشتند. در خبر است که خدای تعالی به داوود - علیه السلام - وحی کرد که قوم خویش را بگوی که پادشاهان عجم را بد نگویند و دشنام ندهند که ایشان جهان را به عدل آبادان کردند تا بندگان من در وی زندگانی کنند. برای اطلاع بیشتر ر.ک: (سبزیان پور و فتحیان، ۱۳۹۲: ۱۷۲-۱۷۶)

وَالْآخِرَةَ فِي خَصْلَةٍ وَاحِدَةٍ لَا تَرْتَفِعُ مَعَهَا حَسَنَةٌ. فَحُبُّ أَنْ تُعْرِفَ هَذِهِ الْخَصْلَةَ حَقَّ مَعْرِفَتِهَا. قَالَ: «اسْتَصْغَارُ أَهْلِ الْعِلْمِ وَالْفُضْلِ.» (ابن مسكويه، ۶۱۴۱: ۷۵) (از انوشروان سؤال شد: شنیده‌ایم که می‌گویند: نابودی پادشاهان در دنیا و آخرت در یک خصلت است که با وجود آن هیچ کار نیکی صورت نمی‌گیرد؛ دوست داریم آن خصلت را به‌درستی بشناسیم. گفت: تحقیر عالمان و فاضلان.)

بدانگه شود تاج خسرو بلند
که دانا بود نزد او ارجمند

(شاهنامه)

۵. مشورت با دانشمندان
«أَيُّ شَيْءٍ أَنْفَعُ لِلْعَاقِلِ؟ وَأَيُّ شَيْءٍ أَضْرُّ لَهُ؟» قَالَ: «أَنْفَعُ الْأَشْيَاءِ لَهُ مُشَاوَرَةُ الْعُلَمَاءِ وَالْتَجَرُّبَةُ وَالتَّوَدُّدُ؛ وَأَضْرُّهَا لَهُ الْكَسَلُ وَاتِّبَاعُ الْهَوَىٰ وَالْعَجَلَةُ فِي الْأُمُورِ.» (ابن مسكويه، ۶۱۴۱: ۲۴) (چه چیزی

برای عاقل، سودمندتر و چه چیزی زیان‌بارتر است؟ گفت: سودمندترین چیزها برای او، مشورت با دانشمندان، تجربه و شکیبایی است و مضرترین چیزها برایش، تنبلی، پیروی از هوا و هوس و عجله در کارهاست.)

کتابنامه:

- ابن ندیم، محمد بن اسحاق الوراق، ۱۳۸۱، الفهرست، تحقیق رضا تجدد، تهران: انتشارات اساطیر.
- ابن مسكويه، ابوعلی احمد بن محمد، ۱۴۱۶، الحکمة الخالدة، تحقیق عبدالرحمان بدوی، بیروت، لبنان: دار الأندلس.
- سبزیان‌پور، وحید و فرزانه فتاحیان، ۱۳۹۲، شرح و توضیح بهارستان جامی، انتشارات یار دانش.

■

